

Dékei Kriszta

Balkánturiszt

Orvlövészek a piacon **Johanna Kandl: festmények** **Helmut és Johanna Kandl: videók**

- Kisterem, Budapest
- 2009. március 6 – április 10.

Szürke lakótelepi ház, beüvegezett erkélyek, megvetemedett ablakok, a málló vakolat alól felsejlő téglák, néhány falfirka és egyetlen kókadt bokor. Az előtérben alkalmi árusok, előttük a földön szedett-vedett holmik hevernek: papucsok, törölközők, nélkülözhető és eladhatóvá vált személyes tárgyak. A túlélés reményében összeállt, szegényes bolhapiac – lehetne bárhol Kelet-Európában. A festményt megelőző fénykép azonban Szarajevóban készült, annak a piacnak a közelében, amelyet a balkáni háború alatt mintegy élő céltáblának tekintettek a hegyekből lövöldöző katonák és orvlövészek, akik némi pénz fejében vagy csak passzióból nem állatokra, hanem az ártatlan civil lakosságra vadásztak. Johanna Kandl tojástempera festménye terhelt háttértörténete miatt elűt ugyan egyéb munkáitól, mégis beleilleszthető abba a sorozatba, amely az osztrák

JOHANNA KANDL
Cím nélkül (Sarajevo, Summer, 2007), 2007, tojástempera, falemez, 170 × 243 cm
© fotó: Eln Ferenc

művésznek a volt szovjet-blokk iránti érdeklődéséből táplálkozik. Az 1997 óta együtt dolgozó JOHANNA és HELMUT KANDL (az utóbbit korábban Schäffernek hívták) munkáit nézve úgy tűnik, mintha az ezredforduló óta megállás nélkül úton lennének. Jártak többek közt Lengyel- és Csehországban, Ukrajnában, Bulgáriában, a volt NDK-ban, Magyarországon, Azerbajdzsánban, Törökországban, Egyiptomban és a jugoszláv utódállamokban, s mintha ezen a végeérhetetlen kalandtúrán mindig ugyanazt fedeznék fel; az ürességet, a lepattantságot, az utcai árusokat és az ócskapiacokat, az ősrégi autókat és a poros utakat, azaz a szocializmusban, a szegénységben megrekedt időt.

A kétszemélyes utazási iroda autóval közlekedik – a művész nő több festménye is szemlátómást gépkocsiból elkattintott fényképfelvételre alapul –, tekintetük távolságtartó, de nem közömbös, inkább érdeklődő. Nem az egzotikumra vadásznak, inkább helyzetekre, a csillogó felszín mögött megbújó valós pillanatokra, a hétköznapi emberek által mozgatott, a szocializmus összeomlását túlélő atavisztikus struktúrákra. Ezen belül – s ez talán nem meglepő, hisz egy nő szemével látjuk ezt a világot – kiemelt szerepet kapnak a zsbivásárok és piacok. A Képiró utcában kiállított művek egyik csoportja éppen ehhez a témához kapcsolódik. A sarajevói utcakép mellett egy bakui piacot is látunk, talán a fénykép kedvéért vagy a nyílt tűz

JOHANNA KANDL
Cím nélkül (Baku, Azerbajdschan, Februar 2007), 2007, 115 x 150 cm, tojástempera, falemez
Gerő László tulajdona
© fotó: Eln Ferenc

HELMUT és JOHANNA KANDL
Goldegg, 2005, video loop
© fotók: Eln Ferenc

melege miatt egymáshoz húzódó, meleg pulóverekbe, takarókba, sapkákba burkolt, nemezpapucsba bújt kofákról – realiztikus módon, mégis sápadt fényekkel és kihagyásokkal megfestve. A „színtelenség” és a festmény alsó részén lefolyó festék miatt a jelenet elemelődik a valóságtól, mintegy önmaga emlékműve lesz. A két festmény között a földön alacsony, sátorponyvával letakart posztamensen az utazások során „lőtt”, semmire se jó emléktárgyak sorakoznak, gondosan felcímkézve, dátummal és a vásárlás helyszínével megjelölve. Hímes tojás, cigaretta, szalmakalap, játék famackó, törölköző Szófiából, papucs Krakkból, csipketerítő Bécsből, csorba nyeles lábas Bakuból – olyan szuvenírek, melyekhez egy korábbi közös munkájuk szerint az eladóhoz fűződő személyes történetek kapcsolódnak. A stílszerűen (zsbívásár!) elhelyezett és leharcolt tárgymementók tömege a gyűjtögető-vadászó élményturizmus finom, kissé szarkasztikus kritikája, s nem mel-

lesleg ironikus utalás a kapitalizmus felhalmozó, tárgyfetisizta jellegére.

Míg e művek egy, a világra rácsodálkozó, de a Kelet és Nyugat közötti, szociális, politikai és gazdasági ellentéteket kritikusan szemlélő művészet képét mutatják, a kiállított festmények másik csoportját egyfajta „lazább”, vidám hang jellemzi, amely alapvetően a kép és a képen megjelenő szöveg ütköztetésen alapul. Míg a 2003 és 2005 között készült festmények szövegei már-már harcosan aktivista elkötelezettségűek (néhány művön tételesen olvashatók például a harmadik és a fejlett világ órábéréi és az egy főre eső GDP-k), a Kisteremben kiállított kisebb festmények szövegei vagy szövegfolyamai humorosak és könnyeden viccesek. A képek témái a divat, a női ruhakereskedelem megszokott, de mégis morbid kiegészítői: az alsó és felső részre bontható fejtelten próbababa vagy a „levágott” női lábakra felhúzott harisnyák. A hatalmas, színes harisnyanadrágos lábak sora alatt három apró férfialak álldogál, mintegy összetöpörödve a férfiak pénztárcáját kiürítő női szenvedély tárgya alatt. Nem a gazdaság a nagy dolog – olvasható (szabad fordításban) a felirat –, hanem az, ahogy a piaccgazdaság ránk erőlteti a fogyasztás, a szépség, a divat naprakész majmolását, belső igénnyé teszi az új és új javak birtoklását, hogy ezáltal bővítsük a termelést, fenntartsuk a gazdaság lendületét. Légy kész a vásárlásra, tudd, hogy mi lesz a legszebb és legdivatosabb! – hirdetik a különös, néhol ismeretlen dalszövegekre emlékeztető lózungok a már-már semmitmondó elemekből építkező képeken. S hogy a képek kapcsán nem a „valóságról”, s nem is „festett másról”, hanem „álcázott vászonról” beszélhetünk, azt jól mutatja az a festmény, amelyen a lecsorgó zöld és barna festékcsíkok egy földszintes üzletház homlokzatát ölelik körül. A felülnézetből ábrázolt apró épületnek nincs mélysége, a perspektíva néhol megdöccen, az előre berajzolt képi elemek körvonalai bizonytalanok – nem is véletlenül. A papírmásé makett házacskában cégére szerint ugyanis Kandler festéküzlete található. A kiállítást Johanna és Helmut Kandler közösen készített videója zárja. Az ausztriai Goldeggben készült film kezdőképén először a középkori vár tűnik fel, majd a nagytotálból fokozatosan közelítő képen előbb gondozott alpesi tehének, majd a helyi népviseletbe öltözött iskolai kórus tagjai jelennek meg, akik a karmester intésére – akár egy vallásos éneket úgy – éneklnek a kottalapjaikból, hogy „comandante Che Guevara”. A gyerekek arcán tükröződő zavar jól mutatja, hogy nehezen birkóznak meg a kulturális síkok ilyen nyílt egymásra vetítésével. A nyugateurópai és falusi, problémamentes és apolitikus jómód versus a forradalmi hevületű, az elnyomottak politikai és gazdasági felemelkedését zengő induló, a hétköznapi lét és az ünnepi

ruhaként felöltött népviselet konfrontálódása nyilvánvalóan nemcsak az idegenszerűség elfogadását, hanem a biztosnak tekintett értékek felülírását is magával hozza. Az interperszonális aktusokat vizsgáló, a különböző társadalmi helyzetű emberek közötti párbeszédet elősegítő művészi projektek inkább Helmut Kandra jellemzőek (bár ilyen nyílt, talán nem is tudatos és számomra kissé felelőtlen, mert gyerekeket „használó” szembeállítást egyik korábbi alkotásán sem alkalmazott), Johanna Kandler viszont elsősorban a furcsaságok, a jelentésvesztett régi és új rituálék érdeklik. Az utóbbi években számos ilyen „rácsodálkozó” film készült a mára inkább turisztalátványosságnak eladott, különös népi hagyományokhoz kapcsolódó falusi ünnepekről, a május elseji felvonulások különféle szertartásairól vagy a huszadik századi vallásos zárókatkatokat jellemző bizarr aktusokról.

A 2005-ben megünnepelt Einstein-évre a páros egy fikción alapuló utópisztikus filmet készített. Az *Ajnštajn, Novi Sad* azon a tényen alapul, hogy Einstein és Mileva Marić kapcsolatából még házasságuk előtt, 1902-ben kislány született, akinek további sorsa máig ismeretlen. A film első részében a páros azt fontolgatja, hogy a gyereküket a jövőbe, huszonkét évvel későbbre transzponálják (relativitáselmélet!), a második rész pedig valós és manipulált dokumentumfilmeket felhasználva 2008-ban játszódik. Az amerikai tévék oknyomozó-ünnepi összeállításainak nyelvezetét alkalmazó film Nada Novaković 85. születésnapjára készült, aki Tito halála után a Balkáni Egyesült Államok elnöke lett. Nada nyilvánvalóan a jövőbe küldött közös gyermek, Lisserl, aki pillangóhatást kiváltó megjelenésével (bár ezt Edward Lorenz fedezte fel 1961-ben) megváltoztatta a balkáni térség történelmét. A korábbi Jugoszláviát, Bulgáriát, Albániát és Romániát összefogó állam elnöke békét és boldogságot, egy működő szocializmust adományoz népének, ahol az emberek meglehetősen jómódban, ünnepléssel és szabadidős tevékenységekkel töltik mindennapjaikat. A korabeli tömegmédiából átvett, már létrejöttúkkor manipulált képek (integető fiatalok, a „minden rendben van” állapotát sugárzó, pozitív termelési riportok) újabb manipulációja a média felelősségére, a tömegtájékoztatáson megszűrt információk valóságtartalmának kétségességre hívja fel a figyelmet. Emellett szomorúan mutat rá arra is, hogy a nyugodt felszín mögött forrongó indulatok, a hatalmi okokból gerjesztett etnikai feszültségek és politikai szembenállások a második világháború óta a legnagyobb európai háborúba sodorták a „testvérnépeket”. Annak mindenesetre meg csak csendben örülünk, hogy a Balkánon utazgató osztrák páros minket nem vett föl a nagy fikciós egyesült állam térképére.

Őri Ágnes

Maria Lassnig születésnap ajándéka

Das neunte Jahrzehnt

• MuMok, Bécs

• 2009. február 2 – május 17.

Nem sok embernek adatik meg, hogy megérje a kilencvenedik születésnapját. Az még ritkább, hogy valakit olyan megtiszteltetés érjen, hogy Bécs egyik legjelentősebb, kortárs művészettel foglalkozó múzeuma ünnepelje. Az 1919-es születésű, karintiai származású MARIA LASSNIGnak ráadásul a kettő együtt sikerült. Miért éppen a „kilencedik évtized”? Mert az osztrák művésznőnek ez az időszak hozta meg végérvényesen az átütő, nemcsak hazai, hanem nemzetközi sikert is. Művészetében egyértelműen ezt a korszakot tartják a legjelentősebbnek, bár munkásságát már a negyvenes években – közel hetven éve – kezdte. A kilencedik évtized képei már önmagukban is elgondolkodtatóak, felkeltik az ember figyelmét. Ha némi háttérinformációval rendelkezvén belegondolunk, a szemünk elé táruló műveket egy nyolcvanas éveiben járó művésznő festette, még különlegesebbnek érezzük ezen alkotásokat. Gondoljunk csak bele, melyikünk nagymamája festené le önmagát provokatív pózokban, anyaszült meztelenül, vállalván egy nyolcvanas éveiben járó test minden „szépségét”? A legtöbb nyolcvanas nagymama valószínűleg mélységes felháborodással nézné végig kortársa kiállítását. A kontrasztot tekintve még jobban kiténik az osztrák

MARIA LASSNIG
Das neunte Jahrzehnt; részlet a kiállításról
Őnarckép macskával, 2000; Homokóra, 2001; Az élet minősége, 2001
Fotó: MUMOK, Lena Deinhardstein
© MUMOK

